

Z zdravo lokalno hrano na krožnikih v vrtcih in šolah do enakih možnosti vseh otrok za zdravo odraščanje in življenje

Zaključki in predlogi odgovornim institucijam s strani udeležencev strokovnega posveta

" Od kod izhajajo prednosti lokalne ekološke hrane za zdravje in uspešen razvoj otrok & pristopi za večjo vključevanje na jedilnike v vrtcih in šolah ?", Ljubljana, 11.6.2024

IZHODIŠČA:

- ❖ Organizirana prehrane za otroke in mlade v vrtcih in osnovnih šolah, ki ima v Sloveniji že dolgoletno tradicijo, je izredno pomembna pridobitev in potencial, ki je v Evropi bolj izjema kot pravilo. Ker znotraj le-te poteka vse večji delež prehrane otrok in mladih, še zlasti zdrave prehrane in še zlasti za otroke iz socialno šibkejših skupin, si morajo vsi akterji države in družbe prizadevati za njeno ohranitev ter nadaljnje izboljšave;
- ❖ Zdrava šolska prehrana otrok in mladostnikov, s posebnim poudarkom na deležih in kvaliteti lokalne (ekološke) hrane, ki jo predpisuje Uredba o zelenem javnem naročanju (UZJN), ima glede na rezultate slovenskih in tujih raziskav izjemen pomen za dolgoročno zdravje in razvoj otrok, kot tudi velik vpliv na vzgojo in izobraževanje glede zdravih trajnostnih prehranskih navad otrok, njihovih družin in celotne družbe;
- ❖ Organizirana prehrane za otroke v vrtcih in šolah v Sloveniji z doseganjem vsaj iz ciljev UZJN glede postrežene hrane je glavni instrument za vsaj minimalne doseganje enakopravnosti vseh otrok za zdravo prehranjevanje in prehransko vzgojo-izobraževanje, s tem pa enakopravne možnosti za zdrav in uspešno razvoj in življenje v okvirih Slovenije kot Evrope*, ne glede na njihovo (socialno) ozadje. Znižanje teh ciljev bi pomenilo, da se še zlasti otroke, dolgoročno postavlja v neenakopraven položaj;
*Obrazložitev: ekološka hrana ima vrst pozitivnih učinkov na zdravje in razvoj. Vključenost ekološke hrane vpliva prisotnost pozitivnih elementov (npr. antioksidantov) oz. odsotnost negativnih (pesticidi, aditivi, antibiotiki), kar med drugim znatno pozitivno vpliva glede možnosti obolenj in uspešnost zdravljenj, razvoj kognitivnih sposobnosti in telesno odpornost. V kolikor se tega ne bo zagotavljalo vsaj v vrtcih in šolah, še posebno za socialno šibkejše, bodo imeli veliko slabše možnosti zdravega telesnega in duševnega razvoja življenju napram drugim sovrstnikom v Sloveniji iz socialno boljše situiranih okolij ter s tem potencialno bolj kvalitetno prehrano. Enako ali še bolj to velja za njihove enakopravne možnosti napram otrokom v številnih evropskih državah. V vrtcu v mestu Beljak imajo otroci malico z 60 % ekološke hrane, v vseh vrtcih in šolah mesta Rim imajo že 20 let 100% ekološko hrano, ..
- ❖ Lokalna ekološka hrana otrok ima številne prednosti na področjih dolgoročne krepitve zdravja in zmanjševanja obolevnosti, zmanjša negativnih vplivov na ključne elemente okolja in podnebne spremembe, daje širše možnosti za uspešen razvoj uspešnih posameznikov ter krepí položaj lokalnih pridelovalcev hrane in ekološkega kmetovanja, s tem pa trajnostno prehranske samooskrbe oz. prehranski sistem z manjšimi negativnimi posledicami in stroški za družbo.

OVIRE PRI UVAJANJU LOKALNE EKOLOŠKE HRANE NA JEDILNIKE JAVNIH ZAVODOV TER PREDLOGI ZA NJIHOVO ODPRAVO:

Ovira 1:

Večina vzgojno-izobraževalnih organizacij in lokalnih skupnosti po Sloveniji ciljev iz UZJN glede ekološke hrane v JZ ne dosega, nekateri med njimi pa menijo, da je to nemogoče zaradi težavnejše organizacije nabave, višje cene in njene premajhne dostopnosti

Stališča in izkušnje iz prakse udeležencev:

Različne dobre prakse po vsej Sloveniji dokazujejo, da je z motiviranostjo in proaktivnostjo osebja zadolženega za prehrano ter oz. zaradi vsestranske podpore vodstva zavodov in lokalne skupnosti mogoče povečati deleže lokalne ekološke hrane na delež v UZJN ali celo preko tega;

Rešitve oz. predlogi aktivnosti:

- Dobre prakse, ki dokazujejo možnosti doseganja deležev iz UZJN in podajajo praktično uporabna in učinkovita orodja je potrebno redno razširjati z dogodki, tudi regionalnimi, specifičnimi ter izobraževanji ena-na-ena;
- Redna sistemska izobraževanja za dvig ozaveščenosti vodstev zavodov in lokalnih skupnosti ter staršev o dokazanih prednostih lokalne ekološke hrane za dolgoročno zdravje in razvoj otrok. Ta izobraževanja morajo biti prilagojena značilnostim teh skupin (po obliki, trajanju, poudarkih, ..).

Ovira 2:

Višja cena lokalne ekološke hrane: Ekološka hrana je generalno gledano 20-40 % dražja od konvencionalne

Stališča in izkušnje iz prakse udeležencev:

Praksa je pokazala, da je izkoriščenost lokalne ekološke hrane precej večja kot v primeru druge, predvsem uvožene konvencionalne hrane (tudi do 100% izkoristek) zaradi večje svežine oz. krajših poti, bolj polnega okusa oz. večje nasitnosti (višja prehranska vrednost) ter drugih višjih kakovosti (npr. manjši delež vode v ekološkem mesu).

Zaradi tega nastaja znatno manjši odpad hrane oz. večja izkoriščenost in izkušnje iz prakse kažejo, da je lokalne ekološke hrane potrebno naročati manj kot konvencionalne. Posledično se zniža strošek na obrok oz. ga je zadosti za več obrokov iz eko živil.

Ob tem je zelo pomembna dokazano večja vsebnost številnih ključnih prehranskih elementov (npr. antoksidantov) ter manjša prisotnost elementov, ki zmanjšujejo odpornost (npr. antibiotiki v mesu) in uspešnost kognitivnega razvoja (npr.

Pesticidi, aditivi), kar je **temeljni namen prehranjevanja, še zlasti za zdravje in razvoj otrok;**

- S sezonskim naročanjem oz. z letnim usklajevanjem jedilnikov s sezonsko pridelavo je mogoče ujeti obdobja večje pridelave, vsaj večine pridelkov, in s tem nižjih cen ekoloških (lokalnih) živil;
- Večji obseg lokalne ekološke hrane na jedilnikih je mogoče doseči tudi z nekaterimi pridelki, ki že sedaj pogosto dosegajo velik delež na jedilniku, so priljubljeni ter so tudi ekološki cenejši po enoti (npr. krompir);
- Tako večjo prisotnost lokalnih (ekoloških) živil iz shem kakovosti kot tudi nižje cene je mogoče doseči z organizacijo konzerviranja pridelkov v obdobju ko je lokalna pridelava velika in poraba obrazno sorazmerno majhna (npr. zelenja v poletju, ko ni pouka oz. vrtci le delno zasedeni), ter porabo v času, ko je poraba večja in pridelava manjša (jeseni, pozimi). Izkušnje kažejo, da je v kuhinjah javnih zavodov za številne jedi, npr. jedi na žlico, za velik del zelenjave uporabijo tisto konzervirano, npr. zamrznjeno;
- Pri razpoložljivih sredstvih za prehrano v šolah in vrtcih je potrebno upoštevati vse večji delež sredstev, ki se nameni za različne prehranske diete, kar ponavadi vključuje živila z višjo ceno. Torej občutek finančne omejenosti pri nabavi (lokalnih) ekoloških živil izhaja tudi iz zmanjševanja zaradi rasti stroškov teh diet in ne le zaradi višje cene ekološke hrane;
- Glede na višjo vsebnosti številnih pomembnih elementov (antioksidanti) oz. ima zaradi odsotnosti negativnih sestavin (antibiotiki, pesticidi) ima znatno manj negativnega učinka na zdravje in razvoj, s tem pa pozitivne učinke na telesno in duševno stanje prebivalstva ter s tem povezane zdravstvene finančne posledice oz. prihranke;
- Pridelava in transport lokalne ekološke hrane na okolje ima veliko manjši negativni okoljski vpliv ter s tem povezane okoljske finančne posledice oz. prihranke za državo in vso družbo.

Rešitve oz. predlogi aktivnosti:

- Izračunavanje dejanske cene hrane z upoštevanjem kvalitete in vsebnosti, odpada in ocene vpliva na zdravje ter okolje;
- Načrtovanje in prilagajanje jedilnikov glede na sezone pridelave;
- Gradnja dolgoročnega sodelovanja in zaupanja s pridelovalci s prednostmi za vse vključene;
- Namenitev sredstev iz virov za zdravljenje določenih bolezni v financiranje nabave lokalne ekološke hrane in hrane za posebne dietne prehrane v vrtcih in šolah, saj gre za zelo pomemben preventivni ukrep za zaviranje njihovega nastanka, s tem pa tudi prispevek k velikem prihranku v zdravstvu;
- S prihranki, ki jih lokalna ekološka prehrana prinaša za kratkoročni in dolgoročno telesno in duševno zdravje in razvoj otrok in mladostnikov, je potrebno finančno podpreti nakup lokalnih ekoloških živil ali znižati stroške, ki vplivajo na ceno živil (npr. z nižanim DDV-jem);

- V obsegu prihrankov z vidika varovanja okolja bi se moralo iz virov za varovanje okolja in podnebne spremembe finančno podpreti nakup lokalnih ekoloških živil ali znižati stroške, ki vplivajo na ceno živil (npr. ravni z nižanim DDV-jem);

Ovira 3:

Za doseganje deležev iz UZJN ni mogoče dobiti dovolj lokalne ekološke hrane oz. kmetje se ne prijavljajo tako na običajno JN kot tudi izločene sklope

Stališča in izkušnje iz prakse udeležencev:

Različne dobre prakse po vsej Sloveniji dokazujejo, da je s proaktivnostjo in motiviranostjo osebja zadolženega za prehrano, ki ima na voljo ustrezen obseg časa ter vsestranske podpore vodstva zavodov in lokalne skupnosti mogoče privabiti dovolj lokalnih ekoloških pridelovalcev za povečanje deleža lokalne ekološke hrane, tudi na delež v UZJN ali celo preko le-tega.

Rešitve oz. predlogi aktivnosti - na ravni organizacije in izvedbe nabave:

- Namesto organizatorjev prehrane, ki imajo ob svojih glavnih zadolžitvah (npr. poučevanje) v manjšem oz. celo zelo majhnem deležu priključene še zadolžitve organizacije in nabave prehrane, naj se uveljavi organizator prehrane, ki je 100% zaposlen na tem področju ter zato pokriva več javnih zavodov, s čimer se lahko osredotoča le na to delo, okrepi poznavanje pridelovalcev in njihovih možnosti, z njimi vzpostavi zaupanje in sodelovanje ter kombinira in usklajuje zmožnosti oskrbe z izvedbo prehrane;
- Izobraževanje organizatorjev prehrane, še zlasti glede značilnosti lokalne pridelave (sezona pridelave, pridelki, ...), saj po izkušnjah mnogi od njih, zlasti če lahko za te aktivnosti namenijo le majhen del svojih delavnih ur, nimajo osnovnega znanja o ciklusih lokalne kmetijske pridelave oz. razpoložljivosti lokalnih pridelkov;
- Poudarek na dobro oblikovanih izločenih sklopih ter večja točkovna teža za izdelke višje kakovosti, kot je ekološka hrana, pri točkovanju v postopku JN;
- Dodaten finančni prispevek za vrtce in šole s strani javnih sredstev (občine), zlasti v začetni fazi vzpostavljanja sodelovanja za lokalno dobavo.
- Sistemsko in uradno spodbujanje javnih zavodov k celotnem oz. vsaj večinskem izpolnjevanju zavez vrtcev in šol glede dejanske nabave hrane napram dogovorjenim količinam okvirnih pogodbe med zavodi in pridelovalci. To pomembno vpliva na medsebojno zaupanje in dolgoročnost sodelovanja, kar vpliva tako na zanesljivost dobave in višino cene;
- Prilagajanje jedilnikov glede na lokalno pridelavo (vrste, sezona, ...) ter usklajevanje med javnimi zavodi na širšem območju oz. regiji o nabavah pri lokalnih in nacionalnih ekoloških pridelovalcih;

- Večjo količino lokalnih (ekoloških) živil oz. živil iz shem kakovosti je mogoče doseči z organizacijo konzerviranja pridelkov v obdobju ko je lokalna pridelava velika in poraba obrazno sorazmerno majhna (npr. zelenja v poletju, ko ni pouka oz. vrtci le delno zasedeni), ter porabo v času, ko je poraba večja in pridelava manjša (jeseni, pozimi);
- Spodbujanje rednih srečanj (npr. borza lokalne hrane v občini Laško) med vsemi akterji lokalne prehrane, kjer se vse strani srečajo, pogovorijo in predstavijo, razrešijo morebitne ovire ter vzpostavijo zaupanje in sodelovanje. To vključuje tudi predstavljanje ekoloških pridelovalcev otrokom, staršem in osebju zavodov oz. njihovi obiski na kmetiji.

Rešitve oz. predlogi aktivnosti – na ravni zagotavljanja zadostnih količin:

- Organizacija in izvajanje logistike nabave in dostave naj se izvaja preko vmesnega regionalnega člana, čigar delovanje bi sofinancirali večinoma oz. ob zagonu iz javnih sredstev (zadruga, skupni regionalni obrat, ...), s čimer bo kmetovalcu ostalo več časa za pridelavo oz. predelavo, ob večjem obsegu in učinkovitosti pa bo tudi cenejša. To bi olajšalo tudi dostavo, koordinacijo jedilnikov glede na dostopnost lokalnih živil, načrtovanje oz. povečanje pridelave in predelave lokalnih pridelovalcev ter zmanjšalo transportne kilometre in izpuste. Ob tem bi ob močnem pomanjkanju kadra za pripravo hrane lahko poskrbeli za delno pripravo živilskih surovin (npr. narezanje, oluščanje, ...), kar je sedaj pomembna ovira pri nakupovanju več lokalnih (ekoloških) živil, še posebno pridelkov direktno od pridelovalcev;
- Vzpostavitev odkupa, predelave in označevanja pridelkov, ki so ekološko pridelani oz. vzrejeni, a so zaradi različnih razlogov označeni in prodajani kot konvencionalni (meso, mleko). Širše oz. regionalno načrtovanje pridelave in porabe, dolgoročno pogodbeno sodelovanje med zavodi in pridelovalci ter jasno, konstantno in odločno izražanje namere državnih institucij za doseganje deležev ter ustrezno usmerjanje ukrepov SN SKP in drugih politik bi povečalo interes in motiviranost za take aktivnosti ter jih tudi olajšalo (zdravje otrok in varovanje okolja sta V JAVNEM INTERESU !);
- Dodatne točke za kmetovalce, ki oskrbujejo javne zavode pri najemu javnih kmetijskih površin, s poudarkom na zemljiščih na VVO;

Ovira 4:

Javni zavodi imajo velike težave pri zagotavljanju in ohranjanju kadra za organizacijo in pripravo hrane, ob vse večjih zahtevah, ki se bodo še stopnjevale (do leta 2027)

Stališča in izkušnje iz prakse udeležencev: Javni zavodi imajo zaradi nizkih plač, visoke konkurence iz drugih sektorjev ("običajni" turistično-gostinski sektor) in podcenjenega družbenega položaja šolskega prehranskega osebja velike težave pri ohranjanju kvalitetnega kadra za organizacijo, pripravo in strežbo hrane v javnih zavodih.

Rešitve oz. predlogi aktivnosti – na ravni zagotavljanja zadostnih količin:

- Izboljšanje finančnih prejemkov vključenega osebja in večje poudarjanje njihovega pomena znotraj zavoda, lokalni skupnosti in na ravni države (skrbijo za "restavracije" z nekaj sto rednimi strankami iz ranljive ciljne skupine !);
- Organiziranje letnih Dnevov šolske in vrtčevske prehrane (še lasti ob izjemnih izzivih, ki so pred njimi do septembra leta 2027 za uresničevanje zakona o šolski prehrani).
- Aktivnosti prizadevanja za večji delež lokalne (ekološke) hrane in samo izvajanje in promocija take prehrane dajejo njenim akterjem (organizatorji prehrane, vodstva šol, kuharsko osebje, kmetovalci), ob zavedanju velikega pomena, zelo pomembno (večinoma) nematerialno posebno zadovoljstvo in tudi priznanje v lokalni skupnosti.

Dodatno priporočilo:

- Glede vpliva oz. prednosti uživanja lokalnih ekoloških živil ter na splošno njihovega uvajanja na jedilnike nosečnic, otrok in mladih obstaja že veliko tujih raziskav oz. študij, v Sloveniji pa je tega izredno malo oz. nič. Zato je potrebno spodbuditi njihovo večje izvajanje preko različnih slovenskih (npr. CRP) in EU programov. To bi dalo tudi dodatne usmeritve in poudarke pri omenjenem uvajanju;
- Potrebno je okrepiti medsektorsko in interdisciplinarno sodelovanje pri aktivnostih za uvajanje več lokalne ekološke hrane na jedilnike v javnih zavodih.

ZAKLJUČNO SPOROČILO:

*Udeleženci posveta ob zavedanju velikanskega pomena organizirane prehrane v šolah in vrtcih, zlasti za socialno in zdravstveno dodatno ranljive otroke, ter izkazanih primerih izvedljivosti doseganja ciljev iz UZJN v praksi, **so proti zniževanju deleža ekoloških živil kot jih določa Uredba**, saj to vodi v nazadovanje na tem področju in dolgoročno zmanjšanje možnosti vseh otrok za zdravo prehrano oz. zdrav razvoj, ob tem pa negira dosedanja dolgoletna prizadevanja številnih akterjev te prehrane (šole, lokalne skupnosti, pridelovalci...) po Sloveniji.*

Za manjši vpliv na okolje, predvsem pa za zdravje prehrane oz. otrok je v največji meri pomemben način pridelave, ki je jasno definiran in preverljiv, kot to velja za ekološko pridelavo oz. sheme kakovosti. Samo lokalno poreklo glede vpliva na okolje ne prispeva zadosti oz. je z vidika vpliva na zdravje vsakodnevne nabave hrane v javnih zavodih dejansko nepreverljivo.

Namesto tega naj se na podlagi jasno izražene volje za doseganje ciljev iz UZJN kot prioritete s strani vseh pristojnih institucij v državi in družbi ter v sodelovanju vseh akterjev konkretno prizadeva za potrebne oz. predlagane aktivnosti in izboljšave.

Zveza društev ekoloških kmetov Slovenije